

Voorjaar 2013 werd de langverwachte film *Hannah Arendt* uitgebracht. Niet dat iedereen hier enthousiast op reageerde. Maar voor de filosofieclub een must. We starten met het laatste fragment uit de film waar Hannah Arendt (1906-1975) een college verzorgt en haar politieke visie uitspreidt omtrent het handelen van de oorlogsmisdadiger Eichmann die ‘administratief’ miljoenen joden vergaste. Bij Arendt draait het om de **banaliteit** van het kwaad versus het **gedachteloos** handelen van het individu. In het verlengde hiervan bespreken we kort *The Origins of Totalitarianism*, (1951) haar beroemdste werk. We belichten verder een relevant verband met de theorie van het communicatief handelen van de nu 85-jarige filosoof Habermas, weleer gevormd door de Frankfurter Schule.

RECENSIE

KAN EEN FILM HET DENKEN TONEN?

Door: Lianne Tijhaar *FM nr. 5/2013*

Barbara Sukowa speelt de rol van Hannah Arendt in de gelijknamige film. Alleen zij kan volgens de regisseuse ‘de onzichtbare activiteit van het denken zichtbaar maken’.

Een onbekende man loopt nietsvermoedend langs een afgelegen bospad. Plots wordt hij door twee figuren meegesleurd een wagen in. De man is Adolf Eichmann, zo blijkt later, de nationaalsocialist die tijdens de Tweede Wereldoorlog verantwoordelijk was voor het transport van miljoenen Joden naar concentratie- en vernietigingskampen. Hij wordt ontvoerd uit Argentinië en naar Jeruzalem gesmokkeld. Daar staat hij terecht voor misdaden tegen de menselijkheid.

Het proces tegen oorlogsmisdadiger Eichmann staat centraal in de film *Hannah Arendt*, geregisseerd door Margarethe von Trotta (bekend van onder meer *Die bleierne Zeit*, *Das Versprechen* en *Rosenstraße*). De film speelt zich af in de periode 1960 tot 1964. Hannah Arendt (Barbara Sukowa) heeft op dat moment bekendheid verworven met haar boek *The Origins of Totalitarianism* en reist als verslaggever van *The New Yorker* naar Jeruzalem. Daar woont ze het proces bij waar Eichmann in een ‘glazen kooi’ wordt ondervraagd. Opmerkelijk is dat de film de indrukwekkende originele beelden van het proces uit 1961 toont. Een acteur zou volgens Von Trotta minder indruk maken dan de echte Eichmann.

De originele beelden bevestigen de wijze waarop Arendt oorlogsmisdadiger Eichmann karakteriseert. Arendt verwachtte een monster. In plaats daarvan ziet ze een **oppervlakkige** bureaucraat, wiens banaliteit haar verrast. Ze vraagt zich af hoe het kan dat een man die tijdens het middageten vol overgave luistert naar een concert van Mozart, vervolgens achter zijn bureau gaat zitten en tekent voor het transport van duizenden Joden naar een concentratiekamp. In de rechtszaal verklaart Eichmann dat hij slechts bevelen opvolgde. Van dieperliggende haatmotieven lijkt geen sprake te zijn. Arendt ontwikkelt langzamerhand de gedachte dat Eichmann niet zozeer gedreven werd door ideologie, maar simpelweg de taken uitvoerde die hij opgedragen kreeg. Arendt noemt Eichmann gedachteloos, dat is de banaliteit van het kwaad.

Intermezzo vragen:

1. Moet ik alles doen wat mijn baas zegt?
2. Moet ik lege bankproducten verkopen als mijn baas me dat oplegt?
3. We beseffen niet altijd dat we kwaad doen, bv. niet luisteren, geen of te weinig respect, aandacht geven

Schandaal

De film besteedt veel aandacht aan het **gedachtegoed** van Arendt. Haar inzichten worden echter geenszins als taaie theorie aan de kijker gepresenteerd. Integendeel, juist doordat Arendts filosofie tot hevige weerstand leidt, zijn haar opvattingen veelal onderdeel van stevige discussies. De film benadrukt hoe Arendts publicatie in de *New Yorker* leidde tot een internationaal schandaal en hoezeer zij hieronder geleden heeft. Arendt wordt verweten dat ze de gruwelijke misdaden uit de Tweede Wereldoorlog banaliseert. De dreigbrieven stapelen zich op en dierbare vrienden draaien haar de rug toe. '**Proberen te begrijpen is niet hetzelfde als vergeven**', verdedigt Arendt zich op het einde van de film tijdens een lezing aan studenten. Arendt houdt vast aan haar overtuiging van de waarheid, maar blijft niet onaangedaan. Ze lijdt er duidelijk onder dat ze mensen ongewild gekwetst heeft en vrienden zich van haar afkeren. Veel steun vindt Arendt bij haar man Heinrich Blücher (Axel Milberg), vriendin Mary McCarthy (Janet McTeer) en trouwe assistente Lotte Köhler (Julia Jentsch).

De dialogen met haar dierbaren vertellen veel over het gedachtegoed van Arendt, maar brengen tevens haar **veelzijdige persoonlijkheid** in beeld. Arendt wordt gepresenteerd als een hardwerkende intellectuele vrouw, maar ook haar gevoel voor humor en hang naar liefde komen sterk naar voren. Zo roept Arendt haar man terug die zonder haar te kussen het huis wil verlaten: zonder een kus kan zij niet denken.

Arendts liefdesleven komt tevens tot uitdrukking in enkele flashbacks, die kort de affaire tussen de 18-jarige studente Hannah (Friederike Becht) en haar zeventien jaar oudere docent Martin Heidegger (Klaus Pohl) in beeld brengen. Ze ontvangt hem in het geheim op haar zolderkamer. Hoewel het voor de hand ligt om deze veelbesproken affaire een plaats te geven in een film over Arendt, voegt die weinig toe aan het verhaal, dat zich toespitst op Arendts opvattingen over Eichmann en haar theorie van de banaliteit van het kwaad. Ook de antisemitische uitlatingen van Heidegger zijn er meer bijgesleept dan dat zij werkelijk iets toevoegen aan de film.

Denken

De grote **uitdaging** bij het maken van de film lag volgens Von Trotta in het weergeven van een **denkende vrouw**. Ze vertelt dat ze de film niet wilde maken zonder actrice Barbara

Sukowa omdat zij uitzonderlijk goed kan laten zien hoe iemand denkt. Sukowa speelde al eerder de eigenzinnige denkers Rosa Luxemburg en Hildegard von Bingen in films van Von Trotta. Ook in *Hannah Arendt* verbeeldt Sukowa op sublieme wijze de denkende vrouw en slaagt zij erin de **onzichtbare activiteit van het denken zichtbaar** te maken. Niet alleen met haar ogen, ook met haar gehele lichaam straalt zij het denken uit. Ze beweegt dan langzaam haar sigaret naar haar mond, terwijl ze stil op haar sofa ligt of langzaam door het bos wandelt – haar blik op oneindig.

Regelmatige stiltes bieden de kijker ruimte om mee te denken. Over het geval Eichmann, maar ook over misdaad in het algemeen. Het idee dat het kwaad van oorlogsmisdadigers als Eichmann niet zozeer het gevolg is van kwade intenties maar veeleer van gedachteloosheid, roept nog steeds zowel bewondering als weerstand op. *Hannah Arendt* biedt op indrukwekkende wijze inzicht in het intrigerende leven van de filosofe en haar gedachtegoed over het kwaad.

[Hannah Arendt - Wikipedia](#)

kleine inleiding (NL)

[Hannah Arendt - Wikipedia, the free encyclopedia](#)

veel uitgebreider (E); eerbet

[Elisabeth Young-Bruehl - Wikipedia, the free encyclopedia](#)

i.v.m. stand. biografie enz.

Leven:

- Geboren 14.10.1906 in omgeving van Hannover; enig kind; vader sterft op haar 7^e; opgegroeid zonder vooroordelen; zich niet laten vernederen; Bildung; geen artistiek wel intellectueel talent;
- Gymnasium/humaniora in Königsberg (Kant!); opgevoed vanuit *Bildung*-ideaal; leest o.m. Kants *Kritiek van de zuivere rede* en verder Kierkegaard, Jaspers en Heidegger
- 1924: filosofie en theologie in Marburg en Freiburg o.m. bij Husserl en Heidegger (relatie mee gehad waarbij later enig cynisme; toch blijvende weliswaar onderbroken vriendschap) en filosofisch gedachtegoed van beide heren blijft groot
- Belangstelling voor het (om zich heen grijpend) antisemitisme en in contact met zionistische beweging
- 1931: huwelijk met joodse filosoof Günther Stern, scheiding 1937
[Günther Anders: biography, texts and ...](#) H.A. vond zijn pessimisme ‘hard to bear’
- 1933: na korte gevangenis vlucht naar Parijs en daar kennismaking met veel gevluchte joden w.o. Walter Benjamin en Heinrich Blücher (trouwen in 1940): nogal heftig mannetje, communistisch getint, niets op papier maar wel sterke intellectuele band
- 1941: moet als Joodse, samen met haar moeder, tijdens de Tweede Wereldoorlog naar Amerika vluchten: aanvang carrière
- V.u. belangstelling voor totalitarisme - want daarin schuilen de grote catastrofes - veel aandacht voor politieke theorie; werkt bij meerdere kranten, publiceert enorm veel en is hoogleraar en/of gastdocent op meerdere universiteiten
- 1951: onmiddellijk beroemd/faam met *The Origins of Totalitarianism*, een studie naar de wortels van totalitarisme die nu op iedere lijst van grote boeken van de twintigste eeuw prijkt. Arendt betoogt onder meer dat nazisme en stalinisme twee loten aan dezelfde stam zijn - een idee dat inmiddels algemeen geaccepteerd is.

- Promotie over het *liefdesbegrip bij Augustinus* bij Jaspers (Heidelberg) overigens op aanraden/verzoek van Heidegger! Blijft levenslange vriendschap
- Behandelt vooral de filosofische achtergronden van de grote catastrofes van de 20e eeuw, zoals ook deden (doen) Habermas, Adorno, Popper, Lyotard
- Publieke belangstelling pas v.a. de jaren '90 en nu gelijknamige film
- Vooral bekend om haar conclusies (begin 1960) m.b.t. het proces van Adolf Eichmann, één van de architecten van de Holocaust. Vooral Joodse kringen waren hiervan niet gediend: men vond dat ze geen ziel had en dat het haar ontbrak aan emotionele betrokkenheid bij het lot van haar volk. Daartegenover stelde Arendt dat in eerste instantie Eichmann een onbelangrijke tweederangsfiguur was, een gewillig instrument net zoals een groot deel van het Duitse volk. Hitler, Himmler, Heydrich, Goebbels e.a. waren de nazi-bonzen die het beleid en de strategie bepaalden. Niet Eichmann (of Heidegger?) en in tweede instantie dat ze eindelijk genezen was van het soort emotionele betrokkenheid dat een juist oordeel in de weg staat. Vaak was de kritiek ook gericht niet op wat ze schreef (alhoewel er in de inhoud ook vergissingen lagen en daarna soms controversieel en aanvechtbaar waren) maar **hoe** ze het schreef (vorm); haar journalistiek was niet gewoon: ze schreef hoe ze erover dacht vanuit filosofisch gezichtspunt dat niet steeds de maatschappelijke *sensus communis* volgt, en dan nog in een eigen stijl: gedurfd, gewaagd, onomwonden en haar werd dan ook de nodige arrogantie verweten;
- 1969 overlijden van vriend en leermeester Karl Jaspers
- 1970 overlijden van haar man
- 1975 Hannah Arendt overlijdt in haar woonplaats New York aan een hartaanval (vermoedelijk combinatie van schade aan hartspier opgelopen bij een zwaar auto-ongeval in 1963 en zwaar roken)

KARAKTERISERING:

- Jodin die nog paria noch parvenu wilde zijn
- Hield van mensen/vrienden maar voelde zich niet gebonden aan een volk of een staat
- Antizioniste maar wel betrokken met de ontwikkelingen in/van de staat Israël
- Politiek denker die niet volledig filosoof wilde zijn maar het toch was
- Hield van het leven en de wereld
- Trok zich graag in beslotenheid terug tussen 'mij en mijzelf'
- Kortom: zelfstandig, onafhankelijk, scherpzinnig, onverschrokken, volhardend

WERKEN / publicaties

Receptie: Hannah Arendt, belangrijk politiek filosoof van de 20e eeuw, was in haar tijd reeds bekend, voor sommigen berucht om haar analyse van totalitaire samenlevingen en haar verslag van het Eichmann-proces. In de laatste decennia hernieuwde wereldbelangstelling (bannelingen, China, 1989 enz.) omdat de nu volgende aangegeven drie werken (overigens ook nog andere werken) meer dan ooit een actuele betekenis genereren. Daarom ook de gelijknamige film begin 2013, precies 50

jaar na het verschijnen van *Eichmann in Jerusalem* (1963)

1. Onderzoek/analyse/zoektocht naar de wortels van het totalitarisme n.a.v. haar eigen beleving als joodse tijdens WO-II en aldus 1951: *On the Origins of Totalitarianism*; op slag beroemd. Zoektocht naar de diepere krachten, de voorwaarden tot “ en beschrijft (doel) aldus de totale vernietiging van de menselijke wereld.

Wat houdt totalitaire staat in? Verschillend van een dictatuur. Wel volledige willekeurige en totale over-beheersing van het individu door de staat bv. het nazisme en stalinisme (een gewaagde vergelijking toentertijd!); een totalitaire staat gaat uit van het principe dat elke (ideologische) fictie waargemaakt kan worden. Feiten worden gemanipuleerd en het onderscheid tussen leugen en waarheid, fictie en feit verdwijnt. Dat moet wel worden afgedwongen! Daarvoor wordt een ingenieus systeem van geïnstitutionaliseerde ideologie én terreur geïnstalleerd (met als uiterste consequentie de concentratie- en vernietigingskampen). Alzo totale overheersing van het individu en Kafkaïaanse toestanden.

Arendt somt vier vereisten op:

1. Een allesomvattende ideologie
2. Totale terreur
3. Destructie natuurlijke menselijke banden, vnl. de familie
4. Een starre ondoorzichtige bureaucratie = regeren door niemand

omdat de volgende directe voorwaarden waardoor de 20^e eeuwse massamens gekenmerkt wordt het totalitarisme (unprecedentedless) mogelijk maken:

- wereldloosheid worldlessness
- verlatenheid loneliness
- overtolligheid superfluousness

In het verlengde hiervan werd Arendt beroemd/berucht vanwege haar verslag van het Eichmann-proces in 1961 en haar typering 'banaliteit van het kwaad'. Volgens Arendt was Eichmann – ‘verantwoordelijk’ voor het transport van Joden naar concentratiekampen - een bureaucraat die zijn taken zonder nadenken uitvoerde. Ze concludeert dat het kwaad eerder banaal is, niet monsterlijk.

Vraag: is er nu nog sprake van een soort posttotalitarisme cfr. aanleunend bij ‘concentratiekampen’?

2. Onderzoek van de politiek in het menselijk leven. Discours: *vita activa* en *vita contemplativa*. In deze laatste wordt het beschouwelijke leven geïdealiseerd ten koste van de politieke publieke activiteiten, de *vita activa*, die vanuit het vermeende meer hoogwaardige contemplatieve ondergewaardeerd wordt;

In *The Human Condition* (1958) betoont Arendt tegenstand tegen de traditionele politieke filosofie die te contemplatief (beschouwend) zou zijn en bepleit ze eerder voor een *vita activa* zoals weleer in een deel van de klassieke oudheid m.n. de vroege Grieken, gold; zoekt een antwoord naar een menselijke en duurzame gemeenschappelijk wereld en daarom als 1^e titel: *Amor Mundi*. Herhaling op het

Heideggeriaans! thema van: wat is de eigenlijke existentie en de eigenlijke wereld? Zij volgt Heideggers' onderscheidingen over de Griekse cultuur, maar radicaliseert ze wel.

- *Vita activa* is

1. *Arbeiden*: meest basaal, bio-noodzakelijk; homo (animal) laborans = arbeider; cyclisch, repetitief,
2. *Werken*: creëren van een tof, mooi, nuttig leefmilieu; homo Faber = ambachtsman; duurzaamheid (kunst); lineair;
3. *Handelen*: spel van de **publieke ruimte**; hier geldt vrijheid en geeft de voorwaarde tot mogelijkheid van 1. menselijke pluraliteit, verscheidenheid o.m. in woorden en daden (gebeurtenissen) ↔ totalitaire regimes en 2. nataliteit of tweede geboorte;

Historisch: bij vroege Grieken 3 bottom-up, vóór Socrates/Plato (werd nu top-down), hoog in het vaandel en nu, moderne maatschappij, vooral 1 en 2 d.w.z. in functie van de economie: dus produceren en consumeren. Het laten wegvallen van de **betekenis** van handelen kan niet volgens Arendt, integendeel onontbeerlijk. M.a.w. afbrokkeling van traditionele 3-eenheid van religie, gezag en traditie. Weg de voorschriften en de geest (een denken) ontsnapt: enerzijds hachelijk, anderzijds bevrijdend.

Publieke ruimte: is naast het particuliere, de privé-sfeer een ruimte erbuiten waarin het denken vanuit doorleefde (werkelijkheids)ervaring een grote plaats inneemt. Dus geen grote verhalen van de geschiedenis van de geest (Hegel), veldslagen en helden, of ethische algemeenheden. Dat is traditionele politiek. Arendts politiek is zorg voor de huishouding van de staat, maar dan **authentiek**. Mensen moeten in staat zijn, in alle vrijheid en verscheidenheid, aan elkaar te verschijnen en met elkaar te opiniëren. En dat moet in het openbaar kunnen (= publiek). In dat publiek domein hoort ruimte voor te zijn waar eenieder gezien en gehoord kan worden. Dan pas kan het individu identiteit vastleggen. (Ich ~Über-ich Freud?). Het ontzeggen van die ruimte betekent dus geen identiteit en herkenbaar in totalitaire regimes. Arendt zag het tegendeel in de Griekse polis waar ruimte was voor een soort t

heater waar vrijheid kon verschijnen;

- Voorziet problemen van opkomende automatisering, een arbeidsmaatschappij zonder arbeid, de opstandigheid van de hedendaagse mens, kritiek op de meedogenloze roofoverval op de natuur/aarde waarbij *het woord zijn macht verloren heeft ...*

“Hernieuwd onderzoek naar de menselijke conditie, in het licht van onze jongste ervaringen en meest recente zorgen. Dit is kennelijk een zaak van het denken, en het komt mij voor dat juist gedachteloosheid [...] een van de meest oplettende kenmerken van onze tijd is. Wat ik beoog, is derhalve heel eenvoudig: het is niets anders dan nadenken over wat wij doen”

Dus erg fenomenologisch (Heideggeriaans), en vervolg: ontmanteling en destructie

“dit denken, gevoed door het heden, werkt met ‘gedachtefragmenten’ die het kan ontrukken aan het verleden. [...] zo delft dit denken in de diepten van het verleden – maar niet om het te doen herleven in de vorm zoals het was [...]”

d.w.z. draad van de traditie en dus de continuïteit is verbroken sinds de moderne tijd (hetgeen overigens kans gaf tot het totalitarisme); we hebben geen voorschriften meer! En nu? Nietzsche ... god is dood ... toch geen restauratie zeker?

Samenvattend: In *The Human Condition* (1958) onderzoekt Arendt in navolging van [Aristoteles](#) 'het goede leven'. Dat bestaat volgens haar uit een combinatie van arbeid, werk en handelen. Arbeid is het voorzien in dagelijks levensonderhoud, werk is het produceren van goederen, handelen doen we in de gemeenschap, waar we onze stem laten horen. Arendt waarschuwt voor een maatschappij waarin consumeren en produceren een doel/proces op zich wordt, terwijl het publieke domein steeds meer uit ons bestaan verdwijnt waardoor de politiek de boventoon voert. Dit brengt de vrijheid en het vrije denken onder druk. Ze wil een vrij politiek denken cultiveren.

3. *The Life of the Mind* onderzoek/analyse van het oordelen ofte de taak van het denken in en over onze eeuw; twee van de drie delen af maar afronding derde deel door haar overlijden (1975) niet afgesloten. Had kroon op haar werk kunnen worden? Het Eichmannproces was de aanleiding/prikkel vanuit het fenomeen *de banaliteit van het kwaad*. Wat is kwaad? Zit kwaad ín de mens? Is de mens persoonlijk behept met kwaad? Beleeft de mens genoeg aan kwaad? Kijkt de mens op kwaad zijn op anderen, ze te vernederen enz.? Vormen van kwaad: diabolisering, banalisering, ethisering, als zelfbedrog. Maar in Eichmann zag Arendt geen verdorven karakter of lage motieven! Dus kwaad is niet radicaal, noch diepgang, wel soms extreem, kortom: er is niets m.a.w. banaal. Schokkend! Onthutsend! Het kwaad bedreven omwille van zichzelf. De ontdekking van het Kwaad, gesymboliseerd in "Auschwitz" als een ambtelijk-technologisch voltrokken [genocide](#). Zo greep de Holocaust plaats in een complexe en in stukjes verdeelde bureaucratie waarbij niemand verantwoordelijk was voor het geheel, want dat kon het individu die maar een onderdeelje van het proces ‘moest’ uitvoeren, niet overzien! Is er dus afwezigheid van denken = banaliteit? Of kan ons denken ons tegen uitoefening van kwaad beschermen? Begrijpelijk dat het **denken** het centrale thema cq. een steeds aanwezige rode draad werd in Arendts denken en haar verdere verdieping en zoektocht in de geest van de mens en de oordeelsvorming hierin.

De mens is van nature, dus inherent, geneigd tot alle kwaad ("das radikale Böse") en moet zichzelf hiervan afkeren om het Goede aan te hangen. Het Goede is dus een keuze (het kwade niet!). Theologisch bezien kan deze stelling worden geïdentificeerd met de leer van de [erfzonde](#), filosofisch met de leer van de [natuurtoestand](#). Slechts door de vereniging in een ethische gemeenschap kan deze toestand, waarin het Kwade heerst, kan overwinnen. [Hobbes](#) stelt dat de mens van nature *homo homini lupus est*. Door het afsluiten van een sociaal contract wordt deze natuurtoestand overwonnen.

Rousseau stelt dat de mens van nature zuiver en goed is maar door de cultuur gecorrumpeerd wordt, zegge slecht en kwaad. Oplossing: la volonté générale??

Opdracht:

1. Bespreek de volgende uitspraken van Arendt

- *Het is een treurige waarheid dat het meeste kwaad wordt gedaan door mensen die niet kiezen tussen goed of kwaad.*
- *De meest radicale revolutionair zal na de dag van de revolutie conservatief worden.*

- Fenomenologische opvatting over politiek is vanuit de vita activa en dus handelen: in heel haar werk wil ze deze fenomenologie rehabiliteren
- pleit voor een face to face gemeenschap met sensus communis en solidariteit en dus wederkerigheid (reciprociteitsmoraal); ligt in het verlengde van Ricoeur (en Jaspers) die ook appelleert op de sociale plicht van de 'gift'; je bent op deze wereld gegeven, geschapen en dus ben je ook verplicht cq. hoor je te ontvangen en door te geven vanuit de zgn. *law of love* wel in evenwicht cq. gecorrigeerd door de *law of justice*;
- voorwaarde: pluraliteit (cfr. Spinoza)
-
- Handelen ~ denken: vermogen te beginnen ... iets nieuws, spontaan = authentieke vrijheid = mens-zijn, m.a.w. zelfopenbaring, zelfonthulling, dus verschijnen, spreken, je tonen in het publiek want de andere bevestigt het individu en dat is nodig voor vorming identiteit individu waarin deze vrij kan zijn
- Dit overstijgt doelen en motieven, die mogen er zijn maar het criterium, de deugd is 'grootheid' (virtuositeit)
- Dus:
 - o veel aandacht op politiek denken; moeilijk om stroming aan te geven
 - o wel niet steeds academisch noch systematisch van aard
 - o invloed van velen (erg breed gevormd) zoals Heidegger, Nietzsche, Kant, Jaspers, Aristoteles, Habermas, Foucault, Benhabib [Seyla Benhabib - Wikipedia](#)

HANDELEN

↓

Rehabiliteren

het particuliere
afzonderlijke gebeurtenissen
unieke ervaringen
doorleefde ervaringen

gaat verloren ←
polis = politiek leven én privé
de enkele daad op zich

TRADITIONELE POLITIEKE FILOSOFIE

↓

algemeenheden
algemene grootheid
het algemeen aanvaarde
grote verhalen
functionerende verklaringen
reductie tot soc.-economische
1 grote collectieve huishouding ten koste van
resultaat, doel, motief

v.a. Plato behoort politiek tot het werken (vita activa) d.i. te instrumentaal (dus v.u. kennis en waarheid → welke?); vreest utopieën: cfr. Franse Revolutie had waarheidsclaim ↔ de ander

Habermas: pleit eerder voor rationele abstrahering van een concrete context ofte via rationele argumentatie naar algemeen oordeel; daarmee worden concrete verschillen uitgewist en wordt er gegeneraliseerd ↔ verplaats je in de ander met je verbeeldingskracht en geef rekenschap van verschillen; Arendt pleit voor het niet-cognitieve oordeel gezien cognitieve pluraliteit van opinies niet aan bod doet komen; deskundigheidsregimes, probleemoplossers rekenen eerst en dan oordelen (Lying in Politics); zij ziet het liever omgekeerd: gebruik eerst je verbeeldingskrachten dan je verstand!

Lyotard: heeft moeite met Arendt:
- hoe zonder vaste criteria te oordelen van geval tot geval?
- het regulatief idee in de sensus communis (wij) is handelen als-of karakter (= handelen alsof dat het geval is), dus meer idee dan handelen
vragen H.A.:
- hoe mogelijk behoud van het afzonderlijke vs. het algemene?
- maakt ook onderscheid tussen verschil en geschild en vindt Arendt enigszins naïef in sommige van haar meningen

[Hannah Arendt - Canon Sociaal Werk Internationaal, Details](#) deels biografisch met mogelijkheden een aantal filmpjes te bekijken

Reflections on Little Rock (Dissent 1959)

De foto's laten volgens Arendt zien welke gevolgen het heeft voor een jong meisje (15 jr) als de politieke sfeer (de overheid die tegen segregatie is) met dwang intervenueert in de sociale sfeer (een zwart meisje wil naar een blanke school, de omstanders willen dit niet hebben).

[Afbeeldingen van elizabeth eckford](#) - [Afbeeldingen melden](#)
[Elizabeth Eckford](#) - [Wikipedia, the free encyclopedia](#)

Denken rijpt na de oorlog; kosmopolitische visie; geen politiek dier; trouw aan haarzelf gebleven; werd radicaal, controversieel gepercipieerd, soms bijtend scherp; was objectief kritisch zionistisch; komt op voor ongelijkheid, onderdrukking (Little Rock)

TEKSTEN, UITSPRAKEN

1. Verblind door de wonderen van wetenschap en techniek berusten wij in een wereld waarin het woord zijn macht verloren heeft.
2. ... Hernieuwd onderzoek van de menselijke conditie, is in het licht van onze jongste ervaringen en meest recente zorgen. Dit is kennelijk een zaak van het denken, en het komt mij voor dat juist gedachteloosheid ... een van de meest opvallende kenmerken van onze tijd is.
3. Ontmanteling cq. destructie is alleen maar mogelijk in de veronderstelling dat de draad van de traditie gebroken is.
4. De klassieke Oudheid heeft lang de continuïteit van de drie-eenheid religie – gezag – traditie gewaarborgd. Tot ?
5. Laat er echter niet nostalgisch gedacht worden, noch restaurerend.
6. Een tot het uiterste ontwikkelde consumptiemaatschappij, die van haar leden een zuiver automatisch functioneren vergt ~ concentratiekampen
7. Deze sprong in de menselijke wereld is een tweede geboorte, waarin wij het naakte feit van onze geboorte bekrachtigen en de verantwoording daarvoor op ons te nemen.
8. Interpreteert Augustinus: “opdat een begin zij, werd de mens geschapen; voor hem was er niemand”
9. De affiniteit tussen spreken en reveleren is groter dan die tussen handelen en reveleren.
10. In het werken toont de maker hoogstens zijn product, niet zichzelf.
11. Over de dingen heen weeft het handelen zijn web van menselijke relaties en aangelegenheden.
12. Onnatuurlijk groei van het natuurlijke (animal laborans) is een van de hoofdredenen voor de moderne wereldvervreemding.
13. Het traditionele (stabiele) zijnsbegrip wordt verdrongen door het (dynamische) procesbegrip.
14. Het nuttigheidsprincipe moet wijken voor het geluksprincipe.
15. De publieke sfeer of verschijningsruimte (space of appearance) ontspringt aan het (zingevende) handelen en spreken en maakt de mensen waarlijk vrij. Daar ligt de mogelijkheid tot inter-esse.
16. De actor is nooit iemand die ‘doet’, maar ook ‘ondergaat’.
17. Zodra wij pogen te zeggen *wie* iemand is, worden wij door de taal op een dwaalspoor gebracht en drukken wij uit *wat* iemand is. Ongrijpbaarheid, broosheid. Grenzeloosheid, mateloosheid.
18. Onvoorspelbaarheid van verhalen.
19. De moderne tijd heeft het vermogen om nieuwe processen in gang te zetten. Vaak oncontroleerbaar en onomkeerbaar. Handelen dreigt nu een last te worden.
20. Remedies: vergeven en beloven.
21. Beleving Griekse polis in heldendaden vanuit het verlangen naar individuele aardse onsterfelijkheid.
22. Voorkeur van Griekse polis tot filosoof-koning cq. tirannie: Arendt wantrouwt filosofen en wilde zelf niet als filosofe voelen.

23. Rehabilitatie van het aristotelisch praxisbegrip en zo de eis van participatorische democratie.
24. Er liggen ernstige problemen: kloof politiek- burger, toenemende vertechnisering en bureaucratisering, de maar steeds voortschrijdende individualisering en het schrijnende gebrek aan gedeelde opvatting van het goede leven.
25. ... zou aan het licht brengen dat Arendt bij Plato onderlijnt wat ontrouw is aan de *praxis*, terwijl zij bij /Aristoteles onderlijnt wat er trouw aan blijft ...
26. Wordt de Westerse cultuur in zichzelf beheerst door een bepaald fundamentalisme, zegge zelfs totalitarisme?
27. Het wordt tijd voor denkers die het paradigma van de economische groei durven te betwifelen. Citaat uit *Filosofie Magazine*, 10.13, n.a.v. de G8 van de filosofie. Zou Arendt die stelling onderschrijven denkend aan *Human Condition*?
28. Onnatuurlijke groei van het natuurlijke
29. Verspillingseconomie
30. Traditioneel Zijnsbegrip vervangen door (dynamisch) procesbegrip: product en vervaardiging gedegradeerd op de laatste plaats t.o.v. consumptie en productie maar vooral in 1^e instantie het proces: dat moet doorgaan, coûte que coûte ...
31. waar ligt het geluksprincipe (Bentham): grootste geluk voor het grootste aantal ... 2014?
32. Wat betekent *inter-esse*?
- 33.